

Dum servant illæ motum placidamve quietem,
 Ac non deficiunt. Cùm verò semper eandem
 Participant massam redivivi temporis omnes,
 370 Id quod participant, sive unà sive seorsum,
 Æternum immensumque aliquid per se esse videtur:
 Ceu grandis rota volvendo quæ plurima sursum
 Extrahit, ac deorsum volvendo plurima trudit:
 Aut ingens fluvius quo partim littora circùm
 375 Fecundata nitent, partim corrofa fatiscunt.
 At si res esset, quando fluxæ illius omnes
 Particulæ pereunt simul ac venère, nec unà
 Stant unquam, ast abigunt se se excluduntque vicissim;
 Certè, quod refugis, semper res illa veniret
 380 Ex nihilo; in nihilum semper collapsa rediret.
 Quod nimis à rectâ quoniam ratione vagatur,
 Hoc etiam atque etiam teneas, nihil esse reapse
 Temporis atque Loci spatium quodcumque vocamus;
 Sed tantum in nostrâ consistere mente, merosque
 385 Ingenii, quorum Natura est infâia, partus.
 Si res nulla foret, nec tempus, nec locus esset.
 Tempus uti mutabilium constantia rerum est;
 Impenetrabilium locus est distantia rerum.
 Sed nihil à rebus differt distantia rerum;
 390 Ut nihil à rebus rerum constantia differt.

AT cujusque rei locus à re discrepat ipsâ,
 Continuò dices: nam corpus tollere promptum est
 Interea remanente loco qui corpus habebat.
 Nequaquam. Verùm idcirco remanere videtur
 395 Corporis ablati locus is, quia quæ priùs illud
 Cingebant, illo non sunt abeunte remota.

Verus at ipse locus, spatum seu corporis ipsum
 Non mansit, fugiente simul cum corpore fugit.
 Si locus interdum re sumitur absque locâ,
 400 Tunc intelligitur tantum vicinia rerum,
 Quæ perstant in circuitu: ceu fluminis alveus
 Decurrentis agros inter ripasque manentes.
 Sic vagina locus gladii, craterque liquoris
 Dicitur. Atque adeò vox est, quâ nempe solemus
 405 Declarare situs rerum; atque ubi quæque sit, illic
 Non simul esse aliam. Sed frustra quæritur, an sit
 Ambitus ipsarum rerum locus; an cava forsan
 Illa superficies, quæ corporis extima tangit;
 Aut intermedium quiddam sine nomine vanum:
 410 Res est ipsa, suâ quæ circumscripta figurâ est.

SED quoties Vacuum à naturâ corporis omni
 Secernis, corpus pariter facis; addere possem
 Et solidum, quamvis vanum ac penetrabile dicas.
 Nam tibi sexcentas Atomos aut collige plures,
 415 Quas ita disponas ut conglomerentur in Orbem,
 Atque locum in medio vacuum teretemque relinquant;
 Quales, conflictu pluviae labentis in undam,
 Cernimus attolli tenues super æquore bullas:
 Cùm sphæræ in faciem clausum hoc consistat Inane,
 420 Quolibet à punto deduci linea recta
 E regione potest ad punctum quodlibet; ergò
 Per centrum toties transibit, & angulus inde
 Plurimus existet. Metiri sic licet unà
 Cum solido vacuum; longè, latè atque profundè
 425 Extensem invenies, propriâque insigne figurâ,
 Qualem Atomi dederint quibus est circum undique cinctum:

Area quadrati velut est quadrata; rotundus
Ut quoque sit positus liquor in cratero rotundo:
Ergo corpus erit. Nam quoquoversus habebit
430 Dividui naturam, & corporis appendices.
Nempe tibi radios in eo signare licebit
Atque superficies, & sphæram æquare cylindro.
Quidquid Cartesius, Bernulli, Leibnitiusque
Tradiderint, post Hippocratem Euclidemque magistros;
435 Quæque Syracosiam sunt demonstrata Mathesi;
Hæc eadem ostendes illic, & certa probabis.
Ac velut innumeras condenso in marmore constat,
Permixtasque simul rerum omnium inesse figuræ,
Quæ scalpro educi possunt oculisque videri,
440 Saxeа sustulerit quoties velamina ferro
Docta secare manus lapidem ac rescindere gibbos:
Haud aliter Spatii moles, quam dicas inanem,
Continet in gremio rerum simulachra, tametsi
Tantum oculis animi, non corporis innotescant.

445 Imò, particulas ut Materiæ esse probabo
Dividuas, Spatii tales fatearis oportet.
In Spatio pars nulla potest sic parvula fingi,
Quæ non vicinas, quibus undique cingitur, omnes
Contingat: dextram tangit simul atque sinistram;
450 Inter utramque jacet media, & discludit utramque.
Ergo ni cunctas libeat confundere, duplex
Præbet utrius latus, superis quoque præbet & imis:
Quotque in circuitu socias habet, ecce tot illi
Sunt latera. Hoc verò stupeas: quot inesse minutæ
455 Particulæ Spatii partes tibi fortè videntur?
Innumeræ Centro fingas Telluris ab imo

Filum ære aut ferro directum ad sidera duci
Per medium Solis corpus, paulumque moveri
Sic, ut summus apex Atomo non amplius unâ
460 Excurrat: (Spatii minimas hoc nomine dicam
Particulas) motu hoc pars omnis concita fili
Quam longè extensum est, at non æqualibus ibit
Momentis; etenim velox minùs inde futura est,
Quo magis est centro Terræ motuisque propinqua;
465 Et multo breviora quidem sub corpore Solis,
Quam supra Solem spatia explebuntur, & infrâ
Decrescent semper, fientque minora gradatim:
Et tandem minima in Telluris partibus imis.
En tot habet partes Atomus peragrata supernè,
470 Quot sunt illa viæ toto discrimina filo.
Quid? si nullus erit finis, tantumque minutam
Produces fili seriem, quantam esse putabis
Vim Spatii; qui limes erit, quæ pausa secandi?
Materiem à Spatio quis jam discernere possit?

475 IMPENETRABILITAS, inquis, quam corpora servant,
In Vacuo non est. Imò est; eademque profectò.
Confundi partes Vacui non posse fateris;
Nam si confundas, punctum redigentur in unum,
Extensique nihil, spatii nihil inde futurum est:
480 Non possunt igitur se se penetrare vicissim.
Corporibus penetrantur, ais. Penetrantur Inani
Corpora; num dices ideo penetrabile corpus?
Quidquid habet certo sejunctas ordine partes,
Quarum aliæ distent aliis, quantumlibet illud
485 Alterius res naturæ pervadere possit,
Impenetrabilibus compingitur ex elementis,

Quare pro nihilo Spatium, aut pro corpore sumas.

Et certè Spatium nihil est, nisi corporis ipsa
Mensura. In rebus quamvis nullum esset Inane,
490 Materies constare tamen, te judge, posset:
Nam sunt naturæ duplices, quarum utraque per se est:
At spatio sine Materies constare nequirt:
Per se se quia Materies extenditur omnis;
Et spatium res omnis habet, quæ extenditur. Illud
495 Non habet à Vacuo, quòd constet partibus æquè
Impenetrabilibus: spatium ergò possidet in se
Materies aliud Vacuo; quodque ipsa teneret
Per se, vique suâ, sublato prorsus Inani.
Si verò præter spatium, quo prædicta semper
500 Materia est, aliud jungas quod Inane vocabis;
Jam duo sunt spatia. Alterutrum excludatur oportet:
Nam frustra venit, & res est temere addita rebus;
Ex qua Materiem si quis tibi diceret ortam,
Protinus, è nihilo quia tunc foret orta, negares.

505 Si vis exemplo dignoscere quid sit Inane,
Aspice mensuram fugitiivi temporis albo
Pariete signatam; pictis ubi ductibus horæ
Nigrescunt, & justa per intervalla notantur.
Cernis ut adverso conspersam lumine Solis
510 Planitiem gradiens porrectæ cuspidis umbra
Percurrat: credas ferro descendere opaco
Fusci aliquid ferro simile, obscurumque colorem.
Umbra tamen nihil est, mera tantùm absentia lucis,
Quam rectâ venientem illas acus obvia partes
515 Parietis illustrare yetat, quibus imminet: unde

Parva fit eclipsis, motûs nota certa diurni.

SED nisi sit Spatium & distinctum à corpore, dices,
Regula mensuræ nulla est; neque corporis unquam
Indubitata potest moles alicujus haberri:
520 Et, si revera fixum atque immobile non est,
Exemplar veræ jam deficit omne quietis,
Quicum collatus queat innotescere motus.
Nulla capi poterit distantia certa locorum:
Mutabuntur enim semper; nec terminus ille
525 A quo discedunt quæ corpora cunque moventur,
Certò apparebit, veluti nec terminus alter
Ad quem perveniunt. Id ineluctabile ducis,
O Quinti, vanum tamen est, paucisque refellam.
Corporibus cunctis tu certam adscribere molem
530 Tentares frustra. Quæ nobis parva videntur,
Convexo transpecta vitro majora patefcunt;
Visa Microscopio crescunt iterumque iterumque:
Linea fit digitus, vel pes, prout vitra secantur.
Unum etiam in Cœlo sidus persæpe videre est,
535 Quod Telescopio duplex reperitur: & ambo
Sidera cæruleus distinctè segregat æther.
Miscuerat Stellas distantia corpus in unum,
Miscuerat pariter spatium. Prospectus ut omnes
Contrahit effigies rerum aut producit, eodem
540 Omnino ritu spatii simulachra. Quid ergò
Mensuram Spatio tentas adscribere certam,
Quæ nec Materiæ est? Metiri sensile corpus
Per spatium, res est infusi plena laboris.
Qui magnum in se se aut parvum quæsiverit, errat;
545 Inveniat certè nusquam, nisi conferat una

Cum spatio spatium , corpus cum corpore ; majus
 Tunc dènum atque minus liquidò reperire licebit.
 Haud aliter varii per concita corpora motus
 Ut dignoscantur , nullâ ratione necesse est
 550 Fixas in Mundo & stabiles consistere metas ;
 At fatis est poni solâ vi mentis , & illa
 Non mutare locum inter se , quæ proxima circùm
 Versantur ; licet ipsa locum simul omnia mutent.
 Ambulat in navi puppim proramque vicissim
 555 Nauta petens ; gressus totidem similesque profecto
 Sunt , seu navis eat propulsa faventibus austris ,
 Seu maneat deses , seu convertatur in orbem.
 Ad navim referas gressus ; sunt unius omnes
 Mensuræ , pariter procedunt ordine recto :
 560 Ad pelagus referas ; nunc recti , nunc quoque curvi ,
 Nunc & producti , nunc retrogradi esse videntur.
 Quòd si præterea Terram tu rere moveri ,
 Tunc alias illis mensuras atque figuræ
 Attribues. Verùm sine tot respectibus , illos ,
 565 Quales nauta creat , tales cognoscere promptum est :
 Nil igitur spatium refert immobile ponit.

J A M tibi compertum est , quid Irianis nomine tandem
 Signetur : nempe est absentia corporis omnis ,
 Quam sibi *Phantasiæ* fingit fallacia nostræ ;
 570 Mens quoties non rem , sed rerum prorsus inanes
 Contemplata modos , unâ in ratione moratur
 Extensi ; non extensum considerat ipsum :
 Haud secus ac numeros , & sensim labile tempus ;
 Queis non ulla viget natura , nec ulla subest res.
 575 Inde receptaculum cunctis existimat ultro

Corporibus

Corporibus commune dari , quia perspicit , illic
 Nunc ubi corpus adest , aliud potuisse reponi.
 Nimirum illud *ubi* secretum à corpore quovis
 Immotumque putat , dum corpora cuncta moventur :
 580 Tanquam debuerit Fabricator strenuus Orbis
 Quærere ponendis loca primum commoda rebus ,
 Et statuenda priùs fuerit rerum area , quām res.
 Hoc molitur opus sibi mens , hoc astruit Orbi :
 Nec rerum locus à rebus mage discrepat ; ipsa
 585 Quām moles . Suis ergò sibi sunt corpora fundus :
 Respectus non res Spatium est. Sic annulus omnis
 Possidet in medio proprium atque immobile centrum ,
 Semper idem , semper medium , quōcunque feratur.
 Quid verò est centrum hoc ? An res est priva ; quiescens ;
 590 Per se stans ? Minimè. Locus est , quo ducere ab orâ
 Si lubeat radios , æquales esse videbis.
 Talibus è loculis Spatium immortale , quietum
 Conflatur. Sunt hæc Vacui fictitia membra.
 Commentum est igitur , quod tanti ducis , Inane ,
 595 Magnificumque nihil : quo dum sua corpora doctor
 Atticus infercit , fieri qui posse negabat
 Ex nihilo quidquam , nihilis nugacibus implet
 Omnia : dumque Atomis Vacuum immiscere laborat ,
 Immiscet nihil , ac nolens facit omnia plena.
 600 S U N T qui Materiâ Spatium discludere certant ,
 Quanquam utriusque Deum ingenuè causam esse fatentur.
 Miror ego illusos Epicuri fraude , dolosus
 Qui Vacuum instituit , Vacuo ne causa daretur ;
 Et , quibus esse probat Spatium , probat esse necessum.
 605 Dicit enim : Spatiū omne Deus si quando creasset

E

E nihilo , partem in nihilum dimittere posset ,
 Stantibus interea reliquis ; hoc denique factō ,
 Accidet in Vacuo Vacuum , & fodietur Inane.
 At verò Spatii quæ pars destructa putatur ,
 610 Non periit : siquidem planè una eademque remansit
 Servatas inter Spatii distantia partes
 Quæ priùs , atque ideò Spatium : quod proinde reverti
 Si nequit in nihilum , è nihilo prodire nequivit.
 Sic dum tu Vacuum , pellax Epicure , tueris ,
 615 Esse negas Vacuo causam ; gaudesque malignus ,
 Omnem operam Divis adimendo , tollere Divos.
 Tun' adeò dignus quem tantum Numinis hostem
 Gassendi ingenium solers , multique recentes ,
 Pectore qui casto Numen coluere , sequantur ?

620 ATTAMEN objiciunt : Si jam Deus aëra vellet
 (Velle potest) hujus cellæ evanescere totum
 Protinus , ac nihilo , cellâ sed sospite , reddi ;
 Nonne locus cellæ interior , supereffet inanis ?
 Nequaquam . Spatii nam si penetrabilis æquè
 625 Ac pleni Deus est opifex , disperdere corpus .
 Ut potis est , potis est etiam disperdere Inane .
 Destruat : en vobis vestra hæc objecta repono :
 Quid de parietibus fiet ? quodcunque futurum est
 Aëre sublato , id sublato fiet Inani .

630 Propterea , qui nunc aër differminat oras ,
 Si totus pereat suffecto corpore nullo ,
 Tunc Spatium quod erat jam non erit amplius , et si
 Fingitis esse super ; sed cum pereunte peribit
 Corpore consumptum ; ut consumptâ re numeratâ ,
 635 Nemo est qui numerum dicat superesse . Quid ergò

Oras inter erit ? Nihil , inquam ; atque hoc Nihil ipsum
 Quod foret , absumente Deo Spatium illud inane .
 Verū oræ non se tangent , hic Lockius instat ;
 Dividet oppositas eadem distantia moles
 640 Quæ priùs : immotas etenim persistere dictum est .
 Ast etiam id dederat , Spatium ipsum posse revelli :
 Si Spatium non intererit , nihil amplius ergò
 Intererit . Dices ; nihil hoc Vacuum esse futurum .
 Aut igitur Vacuum penitus nihil esse fateris ;
 645 Aut si vis aliquid , simul & dabis esse necessum .
 Ergò vel Spatium tolli non posse Supremi
 Numinis arbitrio vult Lockius , atque Epicuro
 Consentit , paribusque volens prosternitur armis ;
 Vel , si consentit nobis , temere ista docebat .

650 Nec tibi propterea , vano hoe phantasmate pulsò
 Funditus , hinc ægre videantur posse moveri
 Corpora . Nam liquidi semel , in quo cuncta moventur
 Si bene naturam perspiceris , ilicet omnis
 Ante oculos motus ratio manifesta patebit .
 655 Quippe volubilibus liquentia corpora constant
 Partibus , ac tersâ circumtundique fronte politis .
 Nullaque , vel certè minima est , quæ vinciat illas ,
 Copula ; sed leves præterlabuntur eundo :
 Lubrica quandoquidem latera , ac detrita volant .
 660 Altera Materies liquidis subtilior ipsis
 Intervalla tenet , citus ac diffusilis æther .
 Sit nunc tē monstrare satis : celebrabere quondam
 Fusiùs , ô nostrâ toties dicenda Camoenâ ,
 Vivida Materies ; quâ permanente geruntur ,
 665 Latè convexo quæ fiunt omnia Mundo .

- Hac perfusa, simul magis ac magis undique fluxa
 Corpora redduntur, flectique & cedere promta;
 Cùm levibus primùm fuerint exercita plagis.
 Illinc mobilitas in partibus. Ast ubi mersum
 670 Quodlibet in fluido corpus transfertur ab unâ
 Sede aliam versùs, simul hanc ut deserit, illam
 Occupat; & puncto fit utrumque in temporis uno.

- REM res dum pellit, quæris quò pulsa recedat:
 Huc ubi erant aliæ quas expulit ipsa vicissim:
 675 Hæ quoque propulsant alias, istæque recedunt
 Huc ubi erat pellens, aut illi proxima. Qualis
 Dum stabilem circum rota fervida volvitur axem,
 Trochlea seu fluxos effundit stridula funes,
 Pars partem sequitur Vacuo sine; nec prior ulla est,
 680 Quam non posterior junctim premat, inque sequatur.
 Non alia est liquidis ratio, seriesque movendis.
 Nam licet haud ea sit constantia partibus, atque
 Intestina quies, duro quæ corpore perstat;
 Nulla tamen sine finitimâ tangente profectò est,
 685 Aut hac, aut illâ, quâ prætereunte teratur.
 Nec cessant in perpetuo contagia motu.
 Principiis quippe in solido situs unus & idem
 Permanet; in fluido mutabilis & vagus errat:
 Hæc genera inter se haud alio discrimine pugnant;
- 690 ASPICE, ut erecto stet lympha inclusa canali,
 Quam subtus retinent postes. Si quando reclusis
 Laxetur valvis, subitò fluit acta suopte
 Pondere præcipitans. At non erumpit ab imo,
 Quin delapsa simul tantum decrescat ab alto

- 695 Vertice, descendatque humentis massa cylindri.
 Aëris huic autem propriè conjuncta columna,
 Quam sibi cedentem proporro sublevat humor,
 Tollitur ascendens juxta, seque ipsa relicta
 Deprimit in Spatium, quo decidit unda residens;
 700 Non intermissò contactu: seque vicissim
 Et latices infrà supplent, & desuper auræ.

- SIC pulso semper locus est, Spatiūque liquorī;
 Quò se se, priscā ejectus statione, receptet.
 Nec momentum horæ est, quo non sit tota relicti
 705 Area plena loci: quia non succedere cessant
 Contiguæ partes, quas corpus mobile trudit.
 Hoc pacto baculum si propulsaveris unâ
 Parte movens, ibit simili pars altera gressu.
 Haud aliter funis longè porrectus, ab uno
 710 Si capite excutitur, paulatim subsilit omnis,
 Et flexu curvos imitatur mobilis angues.
 Contortusque chalybs jugi vertigine thecam
 Exagitat; dupli suspensam cardine cogit
 Circumagi presso latere intus, & omnia junctim
 715 Instrumenta movet; quia strictè cuncta cohærent:
 Unde fit impulsū nunquam discissa propago.
 Jam quæ de toto liquidorum corpore dixi,
 Hæc de principiis liquidorum intellige & ipsis.

- NOVI equidem, quicunque volunt (in verba magistri
 720 Nam jurant) primas per se consistere partes
 Materiæ solidas, immortalisque figuræ,
 Et tamen absimiles, velut ipse Lucretius, illos
 Nec solidi motum in fluido, nec particularum

70 ANTI-LUCRETIUS,

- Inter se fluidi, quamvis tenuissima quæque
 725 Ponatur, quovis animi comprehendere nisu ;
 Ni Vacuum fingant. Namque omnia corpora condunt
 Talibus ex Atomis, quæ, dum in diversa vagantur,
 Destitui Spatio nequeant; semperque necesse est,
 Ut variæ linquunt varia intervalla figuræ,
 730 Corpus ubi nullum est, aiunt. Quod linquitur ergo
 Et vacat, hoc nihilum dici, Spatiuumve, locumve
 Non refert; satis est linqui, penitusque vacare.

HAUD mirum, è falso si plurima falsa sequantur.
 Sed, quod Materiæ naturam hanc, sive figuræ
 735 Attinet (in quo uno totum fundatur Inane)
 Id non rejicio tantum, ingeniique dolos
 Commentum affirmo; faciam, convictus ut ipse
 Rejicias : ubi nempe Atomos, & corporis ortum
 Exsequar. Interea, quid sit purissimus æther,
 740 Quoque modo partes liquidorum interfluat, audi,
 Hujus particulæ non simplicitate rigentes
 Æternâ, non duritie, velut antè putabas,
 Unius aut formæ semper molisque tenaces;
 At levitate suâ, motûsque labore perennis
 745 Dividuæ, frangi faciles, iterumque coire,
 Et quounque loco quamcunque capessere formam;
 Non ullo quamvis interpungantur Inani,
 Usquæ valent omnes penetrando implere lacunas;
 Quinimo impediunt ne possint esse lacunæ.

750 Cœu globulos unâ si quis congeffit eburnos,
 Semina triticea, aut chalybis ramenta vel æris,
 Interjecta videt loca passim tenuia, quò non

LIBER SECUNDUS.

71

- Est rigidis aditus; verùm facilè influet omnis
 Injectus liquor, atque sinus penetrabit hiantes.
 755 Ast horum angellis non se insinuaret acutis,
 Si formam globuli servarent prima liquoris
 Semina; sed jaculi sese in pungentis acumen
 Producunt, modulos & componuntur ad omnes:
 Flexibilis quasi cera cavo compressa sigillo.
 760 Sic ubi Grajugenûm vestigia docta secuti
 Sculptores altis excudunt ænea signa
 Porticibus, simulacra solent effingere primùm
 In gypso, cerâque linunt; hinc tota madentis
 Argillæ massâ tumulant; sparsimque relicto
 765 Tramite perfundunt liquefacti fonte metalli:
 Cera fluit; sequitur fugientem torridus humor;
 Et frontem Alcidæ, nervosaque membra capessit.

ERGÒ vices Vacui peragit subtilis abunde
 Materies; quæ dum spatiis se accommodat æquis
 770 Aspera particularum inter, facilique recessu
 Pulsanti minùs obstat, idem est ac si nihil obstet:
 Quidquid enim minimum est, nihil tandem instar habetur.
 Illapsis adeò axis licet unda resistat,
 Attamen illa cadunt; quoniam minùs unda resistit,
 775 Quàm premitur. Sic cedit aquis labentibus aér,
 Quas paulum repulit. Sic nunquam præpedit æther
 Aëra, quin deorsum tendat, ventisque feratur.

AT si totum, inquis, plenum est & Inane negatur,
 In cubico pede Materiæ subtilis erit vis
 780 Non minor obsistens fodienti sive secanti,
 (Omnis Materies propriâ nam mole resistit)

E. iiiij